

INPUT KWALITEITSDOCUMENT BESCHERMD DORPSGEZICHT VLIELAND

INHOUDSOPGAVE

Aanleiding	4
Achterliggend narratief	5
Kernwaardenkaart	6
Tuinen wadzijde	8
- context en opgave	
- kernkwaliteiten	
- ruimtelijke principes voor ontwikkeling	
Het culturele hart	10
- context en opgave	
- kernkwaliteiten	
- ruimtelijke principes voor ontwikkeling	
Middenweg	12
- context en opgave	
- kernkwaliteiten	
- ruimtelijke principes voor ontwikkeling	
Ruimtelijke kansen en aanbevelingen	14

AANLEIDING

Oost-Vlieland is een dynamisch dorp en wil ruimte bieden voor ontwikkeling. Daarbij wil de gemeente Vlieland de kernwaarden van het dorp behouden en waar mogelijk versterken. Om toekomstige ontwikkelingen goed en passend te begeleiden is het van belang te kijken naar wat het dorp kan dragen.

In opdracht van Rijksdienst van Cultureel Erfgoed (RCE) en Gemeente Vlieland heeft ontwerp- en onderzoeksbureau landschap en Stedenbouw PeetersenDaan - een aanvulling op het Omgevingskwaliteitskader gemaakt. Deze is tot stand gekomen door een landschappelijke en cultuurhistorische analyse, aangevuld door de uitkomsten van een tweetal ontwerpateliers op het eiland. Een waarin eilanders werden bevraagd en een tweede waarbij experts hun bespiegelingen gaven op de geduide kernkwaliteiten en er gezamenlijk geschetst is op ruimtelijke opgaven die nu binnen het beschermde dorpsgezicht leven.

De geleerde lessen uit het atelier worden meegenomen in de aanscherping van in het Omgevingskwaliteitskader, waarna deze bestuurlijk worden verankerd.

ACHTERLIGGEND NARRATIEF

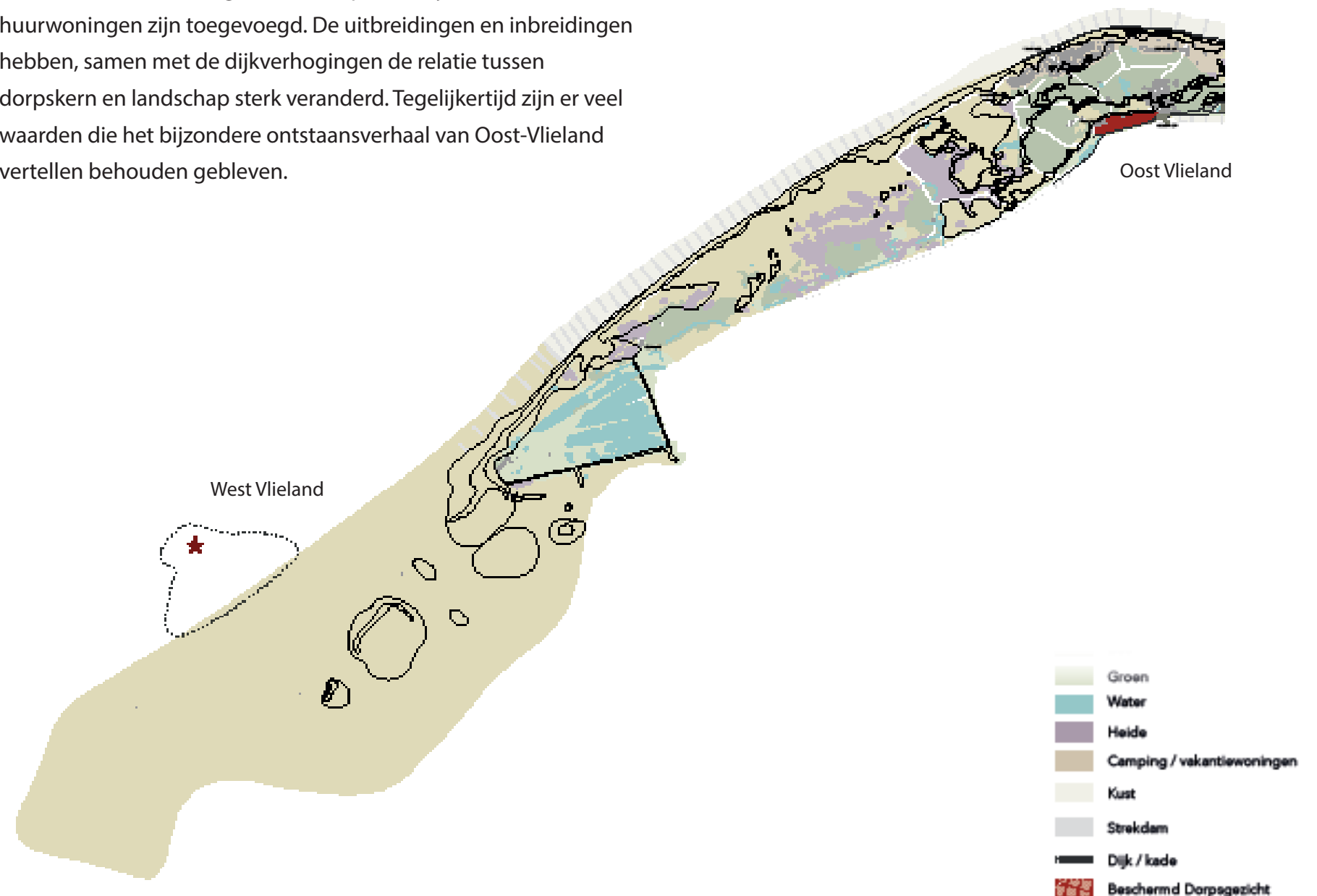
Na de voorspoed van de zeventiende eeuw en de ondergang van West-Vlieland, oorspronkelijk het eerste dorp op het eiland, gaat de zee in de eeuwen daarna steeds weer in de aanval. Door de duinafslag wordt het eiland smaller en smaller. In de negentiende eeuw staan de Vlielanders voor de dramatische keuze: het eiland opgeven of vechten. Mede ter bescherming van het Friese vasteland werd gekozen voor het laatste en begon Staatsbosbeheer met de aanplant van bomen en het inpolderen van Kroonspolder. Hiermee bleef het eiland behouden en kon zij haar rol als onderdeel van de kustverdediging blijven vervullen.

Leven op Oost Vlieland vond plaats op zijn eigen kenmerkende wijze: door de schaarste van materialen werd het (soms aangespoelde) bouw materiaal vaak hergebruikt en werd er compact gebouwd. De aaneengesloten gevelwanden en de leibomen in de Dorpsstraat creëerden luwte en een aangenaam microklimaat tegen de zeewind. Daarbij kende de bebouwing in het lint verschillende functies, waarbij wonen (vaak ook gedeeld) en werk in voor-achterhuis werd gecombineerd. Aan de zuidzijde was er in vroegere tijden een nauwe relatie met de zee waarbij boothuizen en/of maritieme werkzaamheden plaatsvonden. De zee was daarbij ook de plek waar men van zijn afval afkwam. Aan de noordzijde waren de duinen en de oost-westelijk lopende Postweg, waarlangs handel tussen de andere Waddeneilanden plaatsvond.

Doordat het eiland vooral uit duingronden bestond kende het eiland zeer beperkt akkerbouw. Naast de handel waren daarom de tuinen belangrijk als plek voor voedselvoorziening. Bijzonder daarbij was de tuin van het Armenhuis waar gepensioneerde vissers hun kost verdienden. Samen met de kerk met begraafplaats en het gemeentehuis vormde het Armhuis een belangrijke ontmoetingsplek centraal in het dorp. De bomen

rondom de begraafplaats en in de tuinen vormden daarbij een groene long, een plek voor bezinning, ontmoeting en rituelen.

Met de aanplant van het bos aan de noordzijde van het dorp in de 19e eeuw kreeg het dorp meer beschutting en was er (o.a. door de kazerne en opkomend toerisme) meer werkgelegenheid. Dit leidde tot uitbreiding van het dorp, waarbij ook veel sociale huurwoningen zijn toegevoegd. De uitbreidingen en inbreidingen hebben, samen met de dijkverhogingen de relatie tussen dorpskern en landschap sterk veranderd. Tegelijkertijd zijn er veel waarden die het bijzondere ontstaansverhaal van Oost-Vlieland vertellen behouden gebleven.

Landschappelijke context

Landschap

- Duin
- Bos
- Water
- Dijk
- Primaire wegenstructuur
- Open erfzone (zie best.plan)

Stedenbouw

- Wegenstructuur
- Culturele hart
- Waardevolle boomstructuur
- contour beschermd dorpsgezicht (plangebied)

Bebouwing

- Karakteristiek gebouwen
- Vuurtoren
- Publieke gebouwen
- Hoofdgebouwen
- Bijgebouwen
- Voorkanten

Openbare ruimte

- Waardevolle openbare/publieke ruimte
- 1. Tuin Armhuis
- 2. Begraafplaats
- 3. Kerkplein
- 4. Dorpsstraat
- 5. Gloppen (stegen)
- 6. Dijk (incl coupure)
- 7. Haven (incl trappen)

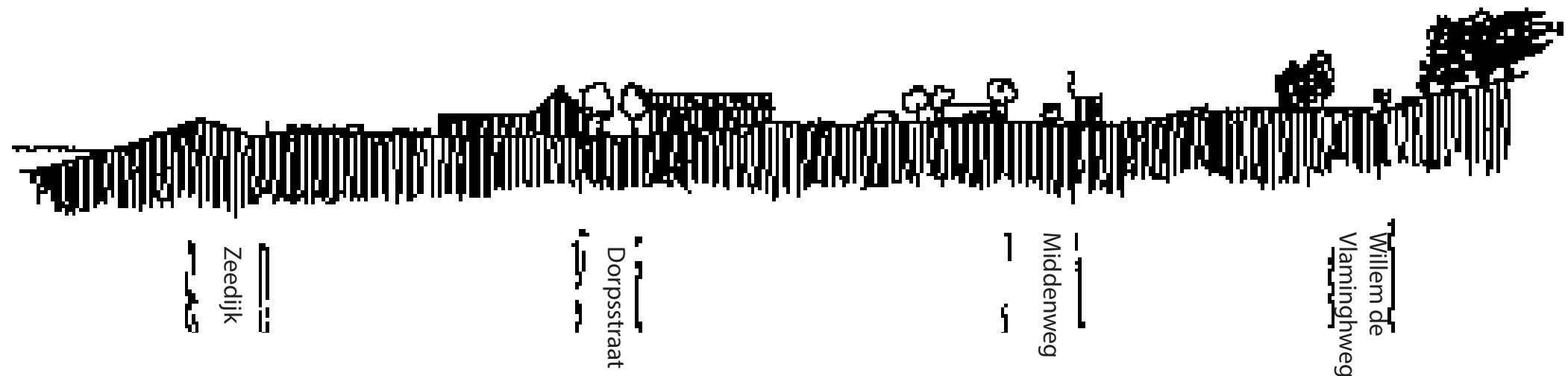
Beleving

- Zichtlijnen richting noord beginnen in dorp
- Zichtrelatie richting zee beginnen pas op de dijk
- Zicht op tuinen bij aankomst
- Wandel/Fietspaden
- Doorgaande routes

KERNWAARDENKAART

Het beschermde dorpsgezicht kent een rijke ruimtelijke structuur met verschillende deelgebieden. In onderstaande Kernwaardenkaart zijn de primaire waarden gedefinieerd:

- Stedenbouwkundige structuur van aaneengesloten lintbebouwing aan de Dorpsstraat met een duidelijke zonering tussen hoofdgebouwen en bijbehorende bouwwerken. Ze vormt luwte en afscherming van het omliggende landschap van duinen, bossen en water.
- De kenmerkend hoogteverschillen richting de duinen en de zeedijk
- Oost-west lopende wegenstructuur met dwars hierop de gloppen
- Groene contramal van beplanting in de Dorpsstraat, achtertuinen, de tuin van het Armhuis en de begraafplaats, met centraal hierin het kerkplein
- Markante gebouwen op bijzondere locaties, zoals de Noordwester, kerk, het voormalige gemeentehuis of het atelier op de dijk

Kenmerkende principedoorsnede Oost Vlieland

TUINEN WADZIJDE INCLUSIEF BEBOUWINGSLINT

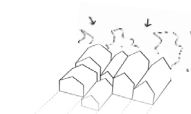
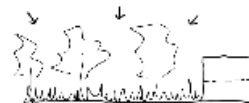
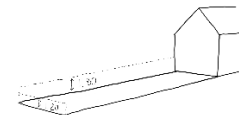
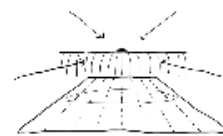
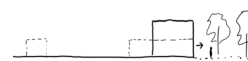
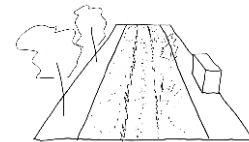
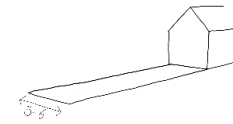
Context / opgave

Aan de wadzijde zijn in de achtertuinten van de Dorpsstraat de afgelopen 50 jaar veel ontwikkelingen en uitbouwen geweest. Vanwege de afbreuk van deze bebouwing op het dorpsilhouet van het beschermde dorpsgezicht, is er behoefte aan meer regie op de ruimtelijke kwaliteit van de bebouwing en tuininrichting aan deze zijde. De recente aanpassingen aan het dijkprofiel in het kader van de dijkverzwaring kunnen hierbij benut worden.

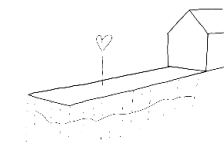
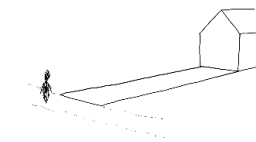
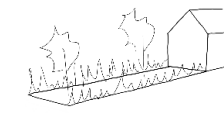

foto van een tuin aan de wadzijde (Trompswijk)

Kernwaarden

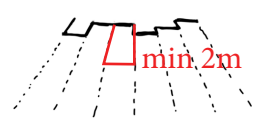
- De tuinen bestaan uit smalle (5 tot 6 meter breedte), diepe percelen, waar de maatvoering van de panden (smal en kleinschalig) op aansluit.
- De diversiteit van de tuininrichting is groot, wat een informeel karakter met zich meebrengt.
- Er is sprake van een sterke hiërarchie in de opzet van de percelen: hoofdbebouwing aan en georiënteerd op de Dorpsstraat, met ondergeschikte aanbouwen, informele schuurtjes aan de wadzijde
- Waar de rooilijn aan de Dorpsstraat eenduidig is, kenmerkt de tuinzijde zich door een grillige gevellijn achterzijde
- De tuinen kenmerken zich door openheid met zicht op de horizon (luchten) en zicht richting dijk. Dit is in het Omgevingsplan vastgelegd als open erfzone.
- De erfafscheidingen zowel naar wadzijde als tussen de percelen zijn laag (max 1,80m tussen percelen, maximaal 1,20 richting waddendijk)
- De bomen en het groene karakter in de tuinen zijn bepalend voor het dorpsilhouet
- De bomen in de Dorpsstraat zijn bepalend als achtergrond voor het dorpsilhouet vanaf de Waddenzeedijk.

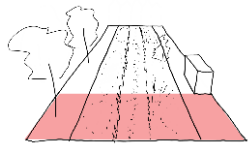
- De tuinen hebben door hun lage afscheidingen een sterke verbinding met de dijk en verbindende gloppen.
- Het achterpad (2,5m breed) tussen erfafscheiding en dijk is rustig en alleen voor voetgangers en of fietsers toegankelijk.
- Door het historische gebruik van de tuinen hebben de tuinen een culturele en archeologische waarde.

Ruimtelijke principes voor ontwikkeling

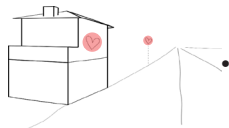
Om de kernwaarden voor het beschermde dorpsgezicht te behouden zijn voor toekomstige ontwikkelingen ruimtelijke principes geformuleerd:

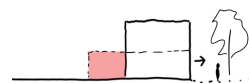
- Kijk bij ontwikkelingen aan de tuinzijde altijd naar de naastliggende rooilijnen. Sluit hier niet op aan maar verspring per perceel minimaal 2 meter naar voren of naar achteren om de grillige rooilijnen richting de waddendijk te behouden.

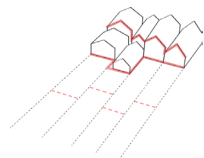
- Zorg dat de achtertuinen niet te veel verhard worden en er in de tuin voldoende ruimte is voor groen. De open erfzone dient dan ook gerespecteerd te worden, waarbij de rooilijn qua bebouwing niet verder dan 3 meter mag opschuiven ten opzichte van de situatie 2024 (zie kernkwaliteitenkaart)

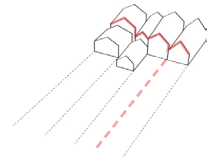
- De bestaande twee dijkhuisjes zijn en blijven de uitzonderingen in de open erfzone.

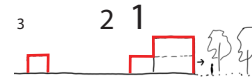
- Zorg dat de bouwmassa in de tuinen kleinschalig is, altijd ondergeschikt aan het hoofdvolume aan de Dorpsstraat.

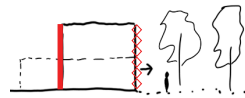
- Indien gebouwd wordt op meerdere percelen, dienen de oorspronkelijke smalle percelen herkenbaar te blijven in de grondvorm van de nieuwbouw

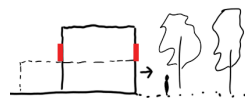
- Wanneer een perceel breder is dan 6 meter, maak dan een onderverdeling in meerdere perceeldelen, die het ritme van de smalle percelen volgt en welke ook ruimtelijk afleesbaar is (bijvoorbeeld door meerdere kappen). Dit is met name van toepassing bij grotere bebouwing.

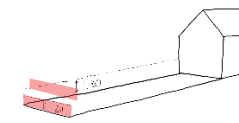
- De bebouwing op het perceel kent een hiërarchie: hoofdgebouw aan de dorpsstraat is hoogste volume, aanbouwen zijn lager dan hoofdgebouw. Schuurtje in de tuin: max 1 laag met of zonder kap. In de open erfzone is geen bebouwing toegestaan.

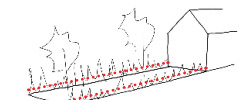
- Houdt bij nieuwbouw rekening met hiërarchie in detaillering: de vormgeving en details zijn aan Dorpsstraat rijk en dienen naar achter toe steeds eenvoudiger te worden. Dat geldt ook voor de vormgeving en materialisering van achtergevels: hier voldoende gesloten geveloppervlak (géén glas) vormgeven om continuïteit van het silhouet te waarborgen.

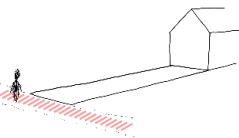
- Wanneer er balkons of dakkapellen aan het hoofdgebouw worden toegevoegd, dan dienen deze terughoudend te zijn in maat en vormgeving ten opzichte van het hoofdvolume.

- Zorg ervoor dat erfafscheidingen bij vervanging, richting dijk en binnen open erfzone maximaal 1,2 meter hoog zijn om de openheid en het silhouet voelbaar te houden. Kies bij de uitvoering van de erfafscheiding natuurlijke materialen zoals onbeschilderd houtwerk of hagen/heesters. Om het maritieme karakter te versterken zijn ook hergebruikte scheepsdelen als erfafscheiding denkbaar.

- De tuinen en groene erfafscheidingen dragen bij aan de biodiversiteit op het eiland. Stimuleer deze door de keuze van eilandeigen planten.

- Het pad tussen dijk en tuinen blijft alleen voor fietsers en wandelaars toegankelijk, niet voor gemotoriseerd verkeer. Dit om de rust te behouden, maar ook om verstoring van archeologische waarden door zwaar verkeer te voorkomen. Wel kan het pad als calamiteitenpad gebruikt worden.

HET CULTURELE HART INCLUSIEF TUIN ARMHUIS

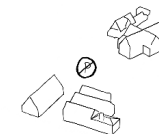
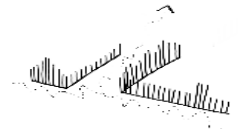
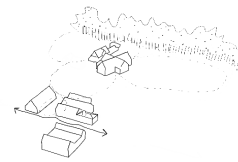
Context / opgave

De plek rondom het Armhuis en Kerkplein huisvesten veel maatschappelijke functies (museum, een tijdelijke creatieve werkplaats, gemeentehuis, kerk) welke van grote betekenis zijn voor de bewoners. Daarbij functioneert de kerk en begraafplaats tevens als een plek voor stilte en rituelen. Dit culturele hart is met de Dorpsstraat verbonden via de Kerkglop, en via de tuin van het Armhuis en het kerkhof ook ruimtelijk met het bos en duingebied aan de noordzijde van het dorp. Binnen dit culturele hart spelen verschillende opgaven, waarbij gezocht wordt naar passende nieuwe functies die bij voorkeur het karakter als cultureel hart versterken.

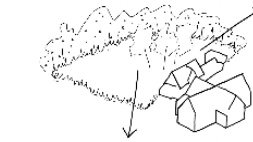
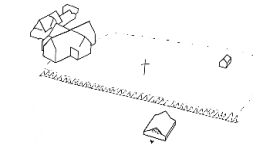

foto vanuit de tuin van het Armhuis

Kernwaarden

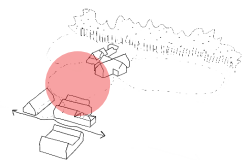
- Het culturele hart wordt gevormd door een aaneenschakeling van publieke ruimten; de Dorpsstraat, Kerkglop, het Kerkplein, de Begraafplaats en het bos aan de noordzijde. De tuin van het Armhuis vormt hier ruimtelijk een onderdeel van. Deze plekken hebben een gezamenlijke ensemblewaarde.
- De aanpalende bebouwing van de kerk, de pastorie, de oude boerenschuur, de voormalige bibliotheek en de Noordwester vormen de wanden van deze ruimte en kenmerken zich door een grote diversiteit maar kleinschalig karakter. Veel gebouwen hebben een rijksmonumentale status welke een waardevolle uitstraling naar plein en groenruimte(n) geven. Maar ook meer recente toevoegingen (zoals de arbeidershuizen) hebben een eigen en verfijnde detaillering in architectuur en erfafscheiding die de kwaliteit van het kerkplein bepalen.
- De gebouwen op de hoeken van de Dorpsstraat naar de Kerkglop nemen een driezijdige positie in die de beweging naar het kerkplein begeleiden.
- Het kerkplein is vrij van parkeren.

- Ten zuidoosten van de begraafplaats grenst de begraafplaats aan achterkanten van woningen. Hier is sprake van een minder publiek karakter. Wel staat hier de Woelige stal, vermoedelijk het enige hooihuis op Vlieland. Het vertelt een Vlielands verhaal wat zeer behoudenswaardig is (Bron: RCE, Marinus van Dintel).
- Ten westen van de kerk en het Armhuis is de tuin van het Armhuis. Een groene (deels verborgen) oase met hoge en karakteristieke en (deels) monumentale iepen. De tuin is van grote waarde voor het culturele hart vanwege haar groenfunctie (de enige in de kern) en de doorzichten tussen kerkplein en de duinen. De donkerte en beleving van de hoogteverschillen zijn daarbij kenmerkend.

Ruimtelijke principes voor ontwikkeling

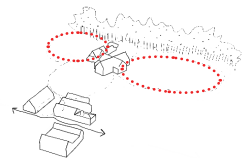
Om de kernwaarden voor het beschermde dorpsgezicht te behouden zijn voor toekomstige ontwikkelingen de volgende uitgangspunten geformuleerd:

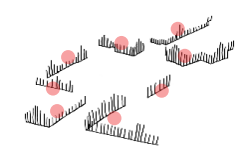
- Kijk bij ontwikkelingen in het gebied naar de ensemblewaarde van het culturele hart. Aanpassingen van/in gebouwen en aan de openbare ruimte dienen hierin op elkaar te worden afgestemd.

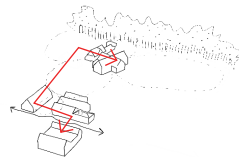
- Behoud en versterk de zichtrelaties en de openheid tussen het kerkplein en de tuin van het Armhuis.

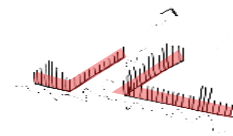
- Zorg dat het bomen ensemble en de ecologische waarde van de begraafplaats en de tuin van het Armhuis blijft bestaan. Eventuele transformaties dragen bij aan de openbaarheid en bereikbaarheid van dit groen, zonder dat de rust verstoord wordt.

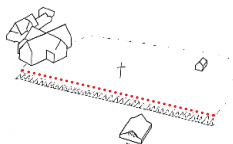
- Behoud de architectonische diversiteit tussen de verschillende bebouwing in het culturele hart. De geschiedenis en cultuurhistorische waarden van deze gebouwen vragen ieder om een andere aanpak om de unieke verhalen richting de toekomst te blijven vertellen.

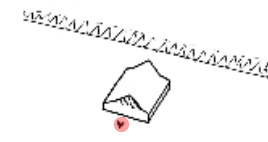
- Transformatie van gebouwen in het culturele hart moeten bij herbestemming bijdragen aan de maatschappelijke betekenis van het ensemble. Bij niet maatschappelijke programma wordt in of aan het gebouw gezocht naar mogelijkheden om toch bij te dragen aan de maatschappelijke betekenis van de plek; bijvoorbeeld een centrale ontmoetingsruimte of een watertappunt aan de gevel.

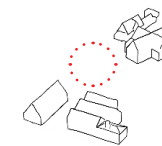
- Bij transformatie van gebouwen op de hoeken van de Dorpsstraat naar de Kerkglop is een bijzondere en hoogwaardige architectonische kwaliteit nodig om de bijzondere positie van deze gebouwen richting het kerkplein te begeleiden en te markeren.

- De zuidzijde van het kerkhof kan aan kwaliteit winnen door de aanplant van hagen of heesters op de erfgrans van de achtertuinen aan de Middenweg.

- Bij transformatie van de hoek van Middenweg en Achteromweg kan de bestaande hooischuur een inspiratiebron voor het architectuurbeeld bieden om het agrarische verhaal van deze plek nieuw leven in te blazen.

- Het kerkplein kan aan groen- en ecologische waarde winnen door bijvoorbeeld het toevoegen van extra bomen en het verminderen van verharding (open verharding/gras of bloemen) te realiseren. Ook het toevoegen van een waterelement kan hieraan bijdragen.

MIDDENWEG

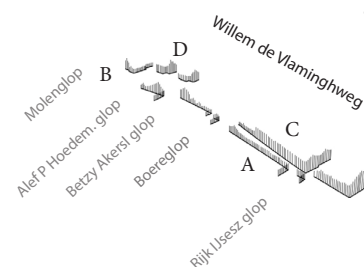
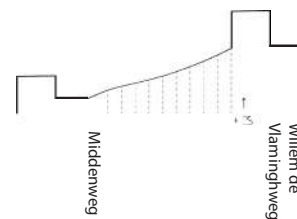
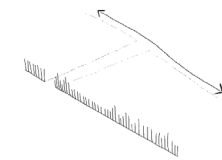
Context / opgave

De Middenweg markeert door haar overgang met de achtertuinen van de Dorpsstraat de noordrand van het beschermde dorpsgezicht. Door verstedelijking van de Willem de Vlamingheweg en ontwikkelingen in de tuinen is de identiteit van de Middenweg onder druk komen te staan, waarbij voor- en achterkanten worden afgewisseld en de relatie met de duinen verzwakt is. Omdat ten noorden van de Middenweg transformatie wordt verwacht (herstructurering oude loodsen/transformatie naar wonen) is het van belang het karakter van de Middenweg te versterken. Dit ten behoeve van de woonkwaliteit van de nieuwe bebouwing, maar ook ter bescherming van de cultuurhistorische kwaliteiten.

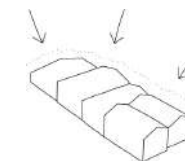
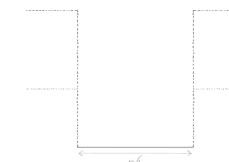
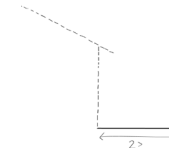

foto met zicht op de Middenweg

Kernwaarden

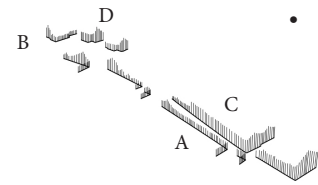
- De Middenweg ligt op de grens van de noordelijk achtertuinen van de Dorpsstraat.
- De Middenweg kent een smal wegprofiel zonder bomen. Groenkwaliteit is afkomstig van de langslinggende tuinen.
- De aan de Middenweg grenzende gronden kennen een groot hoogteverschil, waarbij het noordelijke deel richting de Willem de Vlamingheweg wel 3-4 meter hoger ligt. Dit hoogteverschil is met name vanaf de gloppen goed te ervaren.
- De overgang tussen openbaar en privé wordt langs deze weg gekenmerkt door groene erfafscheidingen of gevels van bijgebouwen. Deze bijgebouwen zijn laag en kleinschalig, in aansluiting op de perceelsbreedte. De Middenweg kent een diversiteit aan sferen.

- Er zijn 4 deelgebieden - met hun eigen karakteristiek- te onderscheiden:
 - A. In het zuidoostelijke deel (tussen Boereglop en Rijk Ijsenz glop) staan op de erfgrans bijgebouwtjes van 1 laag met kap met een individueel karakter. De straat is hier op zijn smalst (waar de weg doodloopt).
 - B. Meer zuidwestelijk, tussen en Boereglop en de Molenglop, is de straat breder en hebben de kleinschalige bijgebouwen plaatsgemaakt voor nieuwe (woon-) functies. Deze nieuwbouw is georiënteerd op de Middenweg en heeft veelal 1,5 tot 2 lagen met kap en een meer wisselende rooilijn.
 - C. Ten noordoosten van de Middenweg staan aan de oostzijde robuuste loodsen met hun ontsluiting aan de Willem de Vlamingheweg. De schuren hebben 1 laag met flauwe kapvormen. Door het grote hoogteverschil heeft is deze bebouwing aan de Middenweg 2 lagen met kap en heeft daarmee een grote visuele impact op het beschermde dorpsgezicht.
 - D. Ten noordwesten van Boereglop staan enkele vrijstaande woongebouwen in het groen. Deze vormen een landschappelijke overgang tussen dorp en landschap.

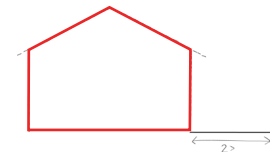
Ruimtelijke principes voor ontwikkeling

Om de kernwaarden voor het beschermde dorpsgezicht te behouden zijn voor toekomstige ontwikkelingen de volgende uitgangspunten geformuleerd

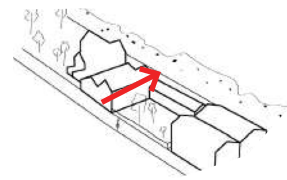
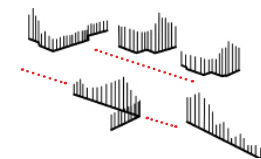

- Benut bij transformaties in de bebouwing de diversiteit aan sferen langs de Middenweg, door te bouwen volgens de ruimtelijke principes per deelgebied.

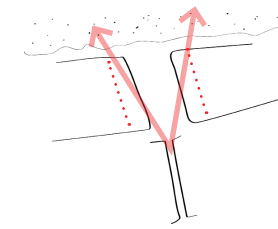
- In deelgebied A dient transformatie bij te dragen aan de herkenbaarheid van de perceelsbreedte en het versterken van de individuele (tuin)karakters. Vervangende nieuwbouw van schuurtjes zijn maximaal 1 laag met kap, lang gerekt (breedte is maximaal de helft van de perceelbreedte) en grondoppervlak van maximaal 60m² mits de oppervlakte van het perceel daar ruimte voor biedt. Dat is de totale gezamenlijke oppervlakte aan alle bouwsels ondergeschikt aan het woonhuis op het perceel, (zie ook Omgevingsplan). Overige erfafscheidingen vormgeven met groen.

- In deelgebied B kunnen transformaties bijdragen aan kwaliteit door de wisselende rooilijn met groen in te vullen (bij voorkeur geen parkeren) en volumes op te delen met kleinere dakvormen die relatie aangaan met de percelering van de woningen aan de Dorpsstraat.

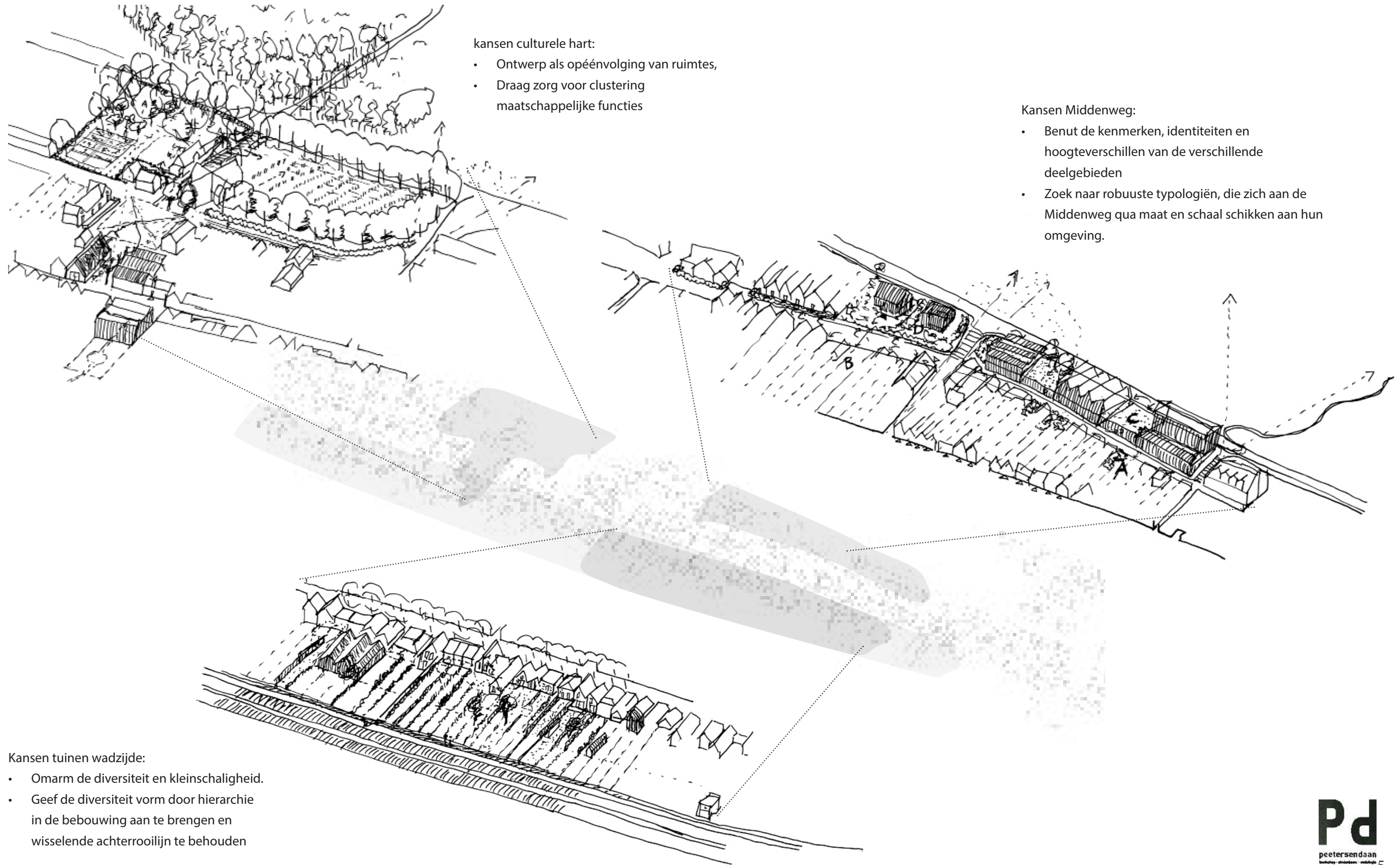

- In deelgebied C kan transformatie bijdragen aan de ruimtelijke kwaliteit van het aanpalende beschermde dorpsgezicht door deze als één stedenbouwkundig ensemble te beschouwen. Hierin worden kloeke/robuuste bouwvolumes afgewisseld met een meer open bebouwingsbeeld. Binnen het ensemble dient de ontsluiting altijd vanaf de Willem de Vlaminghweg te worden afgewikkeld en dient parkeren op eigen erf te worden opgelost. Een nieuw mobiliteitsconcept bieden mogelijkheden tot verdichting. Nieuwe bebouwing kan zich aan de Middenweg tot maximaal 2 lagen met kap ontwikkelen. Een afleesbare parcellering en afwisselingen in kapvormen dragen bij aan het informele karakter van de straat. Aan de Willem de Vlaminghweg kan incidenteel tot maximaal 3 lagen een nieuwe identiteit ontwikkeld worden. Herinrichting van de Willem de Vlaminghweg tot een woonstraat is daarbij denkbaar.

- In deelgebied D kan eventuele transformatie bijdragen aan de kwaliteiten van het beschermde dorpsgezicht door de relatie tussen de Boereglop en het duinlandschap te versterken. Bebouwing bevindt zich aan weerszijde van het glop altijd op royale afstand, minimaal 10 meter. Tusseliggende groen bij voorkeur openbaar inrichten. Iets verderop bij toekomstige transformatie van de brandweerkazerne kan de Betzy Akerslootglop doorgetrokken worden tot aan het landschap. Ook dit draagt bij aan de beleving en kwaliteiten van het beschermde dorpsgezicht.

RUIMTELIJKE KANSEN | AANBEVELINGEN

kansen culturele hart:

- Ontwerp als opéénvolging van ruimtes,
- Draag zorg voor clustering maatschappelijke functies

Kansen Middenweg:

- Benut de kenmerken, identiteiten en hoogteverschillen van de verschillende deelgebieden
- Zoek naar robuuste typologiën, die zich aan de Middenweg qua maat en schaal schikken aan hun omgeving.

Kansen tuinen wadzijde:

- Omarm de diversiteit en kleinschaligheid.
- Geef de diversiteit vorm door hiërarchie in de bebouwing aan te brengen en wisselende achterrooilijn te behouden